

ZLATA DEROSI

PJESNIČKE PRIPOVIJESTI KRSTE PAVLETIĆA

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Splitu
HR 57000 Zadar

Izvorni znanstveni rad
UDC: 886.2–1 Pavletić
Ur.: 1991–09–14

Krsto Pavletić jedan je od najplodnijih hrvatskih književnika na kraju 19. i početku 20. st. Vezan je uz Senj jer je službovao na Senjskoj gimnaziji. Svoje pjesničke pripovijesti objavio je pod pseudonimom P(avle) Krstinić, u vrijeme borbi između »starih« i »mladih«. Svojim stvaralaštvom pripadao je »starima«.

Tematiku svojih pjesničkih pripovijesti crpio je iz hrvatske povijesti. Njegovi junaci bili su tragične osobnosti koje su se borile za slobodu i bile tjelesno pobijedene, ali njihova žrtva nije bila uzaludna.

Krsto Pavletić pisao je pod utjecajem narodne poezije i najpoznatijih hrvatskih i europskih književnika. Njegovo djelo svjedoči jedno vrijeme i zaslužuje da se pobliže analizira.

Krsto Pavletić jedan je od najplodnijih hrvatskih pisaca s kraja 19. i početka 20. st. Rođen je 1865. u Dragi u Hrvatskom primorju, gimnaziju je pohađao na Rijeci, studirao u Zagrebu, a službovao u Zagrebu, Gospiću, Požegi, Srijemskoj Mitrovici i u Senju, u kojemu je kao profesor poznate i ugledne Senjske gimnazije proveo od 1898. do 1906. i 1911. do 1912. I Krsto je Pavletić dakle vezan uz taj grad, koji je bogato i upravo čudesno nadahnjivao mnoge naše umjetnike, i on je dio bujnoga kulturnog i prosvjetnog života u ovoj rznici duha koja je svojom poticajnošću oplodila našu kulturnu povijest, a s tom tradicijom živoga duha, brojnih talenata i bujnoga javnog rada danas, kao i nekada u prošlosti, obogaćuje duhovna stremljenja cjelokupne hrvatske kulture.

Svoje pjesničke pripovijesti Pavletić je objavljivao pod pseudonimom P(avle) Krstinić ili samo inicijalima toga pseudonima (P. K.) u razdoblju od 1889. do 1902. Napisao je osam djela koja pripadaju toj književnoj vrsti: *Kruk, knez rujanski*,¹ *Jelena Zrinska u Munkaču*,² *Katarina Zrinska na umoru*,³ *Ivaniš ban na stratištu*,⁴ *Smrt Marka Skoblića*,⁵ *Sudbina Mladena bana*,⁶ *Krvavi sabor*,⁷ *Filopemenova zadnja zdravica*.⁸

Za raščlambu toga dijela Pavletićeva rada potrebno je odgovoriti na nekoliko pitanja: Kakva su bila obilježja vremena u kojem je Pavletić pisao svoje pjesničke pripovijesti? U kojoj se mjeri Pavletić uklapa u svoje vrijeme? Što je bit njegovih pjesničkih pripovijesti? Kako su primljene u njegovo vrijeme? U kojoj mjeri mogu izdržati sud suvremene kritike? U čemu je njihov doprinos hrvatskoj književnosti?

Pojava pjesničkih pripovijesti Krste Pavletića vezana je uz jedno od najtežih razdoblja hrvatske povijesti: banovanja Khuena Hedervaryja, jake težnje za mađarizacijom i germanizacijom, sukobi među strankama i borba za njihovu slogu i ujedinjenje, rascjep u Stranci prava 1895, smrt Ante Starčevića 1896, pojava Stjepana Radića i spaljivanje mađarske zastave 1895. i odlazak hrvatskih studenata u Prag i Beč, gdje se napajaju novim idejama i nastoje ih poslije povratka u Hrvatsku prenijeti na naše tlo, sukobi »starih« i »mladih« u našem književnom životu, isprepletanje tradicionalizma i novoga modernističkog duha, bujanje književnog života i književnih borbi, u kojima dakako pobijeduju »mladi«. To je dakle društveni okvir u kojem Pavletić piše svoje pjesničke pripovijesti.

Krsto Pavletić bio je po svome životnom opredjeljenju tradicionalist. Duh novoga vremena i modernih poimanja književnoga djela nije kod njega ostavio traga, naprotiv. Čitavo njegovo stvaralaštvo ostavilo je pečat ljubavi za hrvatsku prošlost i veličanja hrvatskih junaka, a suvremenost mu se očituje samo u političkim porukama u kojima uvijek aludira na svoje vrijeme namećući na temelju povijesnih iskustava pouke za sadašnjost. U svom *Pregledu književnosti hrvatske i srpske Bogdanović*⁹ u vezi s tim problemom kaže: »Poezija je Pavletićeva skroz patriotska. U njegovim historijskim spjevovima i dramama nailazimo na motive i poglede koji se nalaze i u prijašnjih naših patriotskih pjesnika koji su obrađivali slične predmete. Ali ipak, on nije samo 'laudator temporis acti', koji u prošlosti gleda samo idealne uzore, a zatvara oči pred nemilim i ružnim pojavama, nego on znade oštro i bezobzirno šibati ono što je nelijepo i tuđe.« Pavletić dakle nije bio izoliran iz svoga vremena, pogotovo ne u dubokom rodoljublju, ali kao književnik on je bio dio staroga vremena i staroga umjetničkog duha, koji je nestajao pred njegovim očima. Ipak, treba naglasiti da je hrvatska književnost na prijelazu stoljeća još uvijek pod jakim utjecajem herojsko-patetične i dekorativne historijske tragedije, koja se toliko razmahala da je »čitavih trinaest godina poslije nagrade dodijeljene *Ekvinociju* prvom Demeterovom nagradom, utemeljenom 1908, nagrađena ni više ni manje nego neoklasicistička povijesna drama Tresićeva *Ciceronovo progonstvo*. Upravo u tom rasponu od ovakvog tipa drame kakvom nas je obdario Tresić-Pavičić i najave nove moderne drame kakvu već imamo u Vojnovićevu *Ekvinociju* razvija se cjelokupno dramsko stvaralaštvo u hrvatskoj književnosti na prijelazu stoljeća.«¹⁰

Iako ovdje raščlanjujemo Pavletićeve pjesničke pripovijesti, ipak se i na njih može odnositi ova tvrdnja o karakteristikama jednoga dijela hrvatskoga dramskog stvaralaštva Pavletićeva vremena. Svoj dug herojskoj patetičnosti kao duhu koji prožima djelo on je platio u *Filopemenovoj zdravici*, a patetičnošću i heroizmom obilježene su i ostale Pavletićeve pjesničke pripovijesti u kojima je tematika vezana

uz događaje iz hrvatske prošlosti pa bismo stoga parafrazirajući Šicela mogli govoriti i o *herojsko–patetičnoj* i *dekorativnoj* Pavletićevoj pjesničkoj pripovijesti.

Koja tematika zaokuplja Krstu Pavletića? U *Kruku, knezu rujanskom* (prvo njegovo djelo pjesničko–pripovjednog žanra) on je on dalekoj slavenskoj prošlosti, mitologiji i predaji: Kruk se bori protiv kršćanstva koje mu nameću njemački svećenici šireći ujedno i germanizaciju; u *Filopemenovoj zadnjoj zdravici* izabrao je kao glavnoga junaka glasovitog stratega ahajskog saveza iz 3. st. pr. Kr., ratnika koji se osobito istakao u borbama protiv Spartanaca, a umro otrovan u tamnici, kada su ga uhvatili odmetnici od ahajskog saveza, Mesenci. U svim ostalim pjesničkim pripovijestima Pavletić je opjevao događaje i junake iz hrvatske prošlosti, izabравši tragične junake na širokoj pozadini žalosnih zbivanja u hrvatskom političkom životu dalekih stoljeća: u *Jeleni Zrinskoj u Munkaču* opisan je odlomak iz života Jelene, jedne od triju kćeri Petra Zrinskoga, koja je bila udata za bogatog feudalca Franju Rakoczyja i braneći Munkač, feudalno dobro svoga muža, spašavala čast svoje obitelji i ugled svoga muža; u *Sudbini Mladena bana* opjevan je jedan od nosilaca uspona slavne srednjovjekovne hrvatske feudalne obitelji Šubića–Bri-birskih Mladen i njegov sukob sa Stjepanom Kotromanićem, koji je završio Mladenovom pogibijom 1304, u *Katarini Zrinskoj na umoru* tragedija Ane Katarine, sestre Krste Frankopana i žene smaknutoga hrvatskog bana i velikaša Petra Zrinskoga; u *Ivanišu banu na stratištu* smrt Ivaniša Horvata, člana stare hrvatske obitelji, koji je pao kao žrtva borbi za hrvatsko–ugarsko prijestolje; u *Marku Skobliču* pogibija jednoga manje poznatog junaka iz razdoblja borbi protiv Turaka, a u *Krvavom saboru* čuveni sabor u Križevcima god. 1525, u razdoblju borbi između Ivana Zapolje i Habsburgovaca, kada je sasjećen Stjepan Lacković s ostalim Zapoljinim pristašama.

Pozadina na kojoj se razrađuje tema Pavletićevih pjesničkih pripovijesti vrlo je širok povijesni okvir s mnoštvom likova, uz brojne reminiscencije na još dublju hrvatsku prošlost. Tu se nižu brojna imena, ali je Pavletić u prvom redu zaokupljen razdobljem borbi hrvatskoga plemstva i sudbinama poznatih hrvatskih velikaša: Šubića, Horvata, Zrinskih, Kotromanića, Nelipića, Babonića, Lackovića. Iz široke povijesne pozadine Pavletić izabire jedan detalj, uvijek jednu tragičnu sudbinu u kojoj poraz izrasta u pobjedu, smrt u poticaj, poniženje u rast, beznadnost u vjeru, tama u svjetlost, ropstvo u slobodu. U razradi tematike on se usredotočuje na intimnu dramu pojednica kao dijela narodnoga kolektiva; tragedija pojednica dio je stradanja čitavoga naroda, trenutak fizičke smrti pojedinca početak uspona kolektiva. U *Kruku, rujanskom knezu* kompozicija se gradi na drami izdaje: mlada žena izdaje lješškoga vođu, starca Kruka, i koliko god »odonda pravda tužna još uzdiše« i »sloboda kuka«, ipak se čekaju dani kada će sve rane biti zaliječene. Jelena Zrinska, boreći se s mačem u ruci, spašava čast svoje obitelji i moralno pobjeđuje, iako napušta feudalno dobro svoga muža i prepušta ga Beču; Mladen ban doživljava intimnu dramu dotučen u tamnici, ali radije umire od žeđi i tamničkih patnji nego da se odrekne svoga Klisa i banstva i vrati svojoj obitelji:

Oh sad, sad vas spoznah mrke sjene!
 Znadem, znadem sramotne vam ciene —
 no ja čast i pravo prodat ne ću
 nikad nikom, ni za kakvu sreću.¹¹

Ivaniš ban primjerom svoje žrtve pobjeđuje nasilje, »i mrtav svlada svoga dušmanina«, Marko Skoblić umire na stravičan način, zgažen od slona, ali nepobijedena duha, snaga Stjepana Lackovića i njegova spremnost da se izloži najvećim mukama rađa pokunjenost njegovih krvnika. Filipomen pak, naoko daleki, nepoznati herojski lik jedne tuđe zemlje i tuđega naroda, mirno ispija čašu otrova u nadi vječne i velike slobode, izražavajući i Pavletićeve osobne nade u pobjedu pravde.

Sve su te pjesničke pripovijesti pune »jakih« trenutaka žrtve i patnje: gotovo svi junaci Pavletićevi umiru u tamnici, u dronjcima, poniženi, uvrijeđeni, izranjeni. Zloća kao da slavi pobjedu, smrt kao da pobjeđuje život. Ali u toj sumornosti uvijek sjaji iskrica svjetlosti, probija snaga pojedinca koja se crpi iz osjećaja da čovjek nije sam, da je dio naroda, da se i iz poraza može crpiti snaga za pobjedu. Uz ove piščeve misli, koje se nameću iz sadržaja i razvoja zapleta, iz pjesničkih pripovijesti Krste Pavletića izbija i niz izravnih političkih i ćudorednih poruka, od kojih se neke nameću kao aktualne i za naše vrijeme:

Ne može se soko borit
 protiv zmije i lukave lije,
 dvojaka će muka ga umorit.
 Tako već i mene izmoriše,
 tako i naš Zadar jedva diše.
 I grad po grad tako pada,
 kus se po kus našeg trga tiela.¹²

...
 Hrvatskoga hoće im se mora,
 hrvatskih nam željni su gradova.¹³

Temeljni osjećaj Pavletićev koji on naglašava u svim svojim djelima jest ljubav prema Hrvatskoj, potreba žrtve, otpora dodvorništvu, žrtvovanje pojedinačnih interesa za opće dobro, borba protiv nesloge, učenje na pogreškama povijesti. Pavletić uzdiže ćudoredne vrednote: obitelj, čast, domovina, a iznad svega kršćanske: njegovi junaci praštaju svojim neprijateljima u najdramatičnijim trenucima svoga života:

Oh praštam, praštam i ja silnicima,
 sve praštam, svima praštam što ih ima.¹⁴

Oni propovijedaju ljubav kad se očekuje mržnja:

Bez ljubavi nij' svietu pravoga žića,
 bez ljubavi ni umirat se ne sme,
 da ne bi smrt nam pretrgnula bića,
 uskratila nam vječitost česme —

I Krist je Spas oprostio sa križa
i molio za svoje mučitelje,
božanski primjer ljubavi te velje
daj i ti sledi gdje ti smrt se bliža.¹⁵

Raščlanjujući Pavletićeve pjesničke pripovijesti uočavamo njegov smisao za dramatičnost, koja se stapa s epskim i lirskim elementima u jednu cjelinu. S epskim djelima povezuje ih struktura: likovi junaka i zbivanje u određenom vremenu i prostoru te naracija, s lirskim djelima jaka uzbuđenja, nježni osjećaji, idilični trenuci obiteljske sreće, slutnje ljubavnih osjećaja. Ali naglasak kompozicije uvijek je na dramatičnosti trenutka: izdaje, umiranja, žrtve, dileme, gašenja ponosa, spašavanja časti. U tom je zapravo srž Pavletićevih pripovijesti. (Pavletić je napisao nekoliko drama iz hrvatske povijesti, a dramatizirao je i Šenoinu pripovijetku *Čuvaj se senjske ruke*). Likovi su u tim djelima prikazani plošno, šablonizirano. Pavletić pokušava unijeti u njih individualnu notu, ali ostaje na razini kontrasta: dobri–zli, časni–nečasni, lijepi–ružni, dakle u maniri naivnoga romantizma. I u širokim slikama povijesnog okvira i u detaljima on voli kontrast: sloboda–ropstvo, svila–dronjci, tamnička izba–raskošni dvori, kraljevski prijesto–stratište. I osjećaji se daju u suprotstavljanju bijesa i mira, ljubavi i mržnje, borbe za domovinu i izdaje. Pa ipak, njegova potraga za »jakim« mjestima i njegovo dramatiziranje situacija danas teško prodiru do čitatelja, kojega zamara strogi oblik i ostavlja ga hladnim i nezainteresiranim. Zato može i previdjeti dah prave poezije (koji povremeno bljesne u stihovima), slutnju prave, duboke ljudske drame, ugušiti i ono što je u djelu vrijedno i dobro.

U formalnom pogledu Pavletić spaja elemente narodnoga stvaralaštva i umjetničke književnosti, klasicizma i romantizma. Pripovijedanje počinje vrlo široko razvijenom, složenom slavenskom poredbom, koja tim pripovijestima daje poseban »pečat« i povezuje ih s našim narodnim stvaralaštvom:

Što se ono sja pod Klisom gradom?
Jesu l kriesi ili šumski biesi
ili rublje razgrću Kliškinje,
da već suho nose kući hladom?
Il' su ljute guje prisojkinje,
što jed vare na podnevne žare,
il' je palo u nedobu inje?
Niesu kriesi, Ivanje još nije,
šumski biesi s vilam kolo vode,
a Kliškinje peru još kod vode,
nit' su ono prisojkinje zmije,
da su zmije, u grm bi se skrile,
već su ono sablje krivošije,
već su ono svietle čelenke,
sjajne toke bez mrlje i svile,
što ih vjetrić sa ramena vije

junacima stasa čvrsta, vita.
To je kita dična ponosita...¹⁶

Taj slučajno odabrani odlomak iz mnoštva slavenskih poredaba, pokazuje utjecaj narodnog stvaralaštva i u ritmu (trohejski deseterac sa stankom iza četvrtog sloga) i u nizu drugih jezičnih elemenata koji predočuju opća mjesta narodne poezije: junak ljuti, perni buzdovani, crno jato, sjajno oko, vedro nebo, smrtna strijela, bratska krv, marni ratar, vito koplje, hitre sluge. Međutim dok su ovi stereotipni epiteti i fraze vrlo česti u pjesničkim pripovijestima Krste Pavletića, pokazujući jak utjecaj narodnog stvaralaštva, u djelima koja razmatramo vrlo često susrećemo jambski jedanaesterac s odmorom poslije 5. sloga, koji pokazuje Pavletićevo bogato književno obrazovanje i Pavletićevu kulturu. Jambski jedanaesterac susreće se naime često kod talijanskih književnika (Danteova *Božanstvena komedija* napisana je u tercinama s jambski intoniranim jedanaestercima, a u hrvatskoj književnosti javlja se ovaj ritam već u 16. st.¹⁷)

Pavletićev stih čvrsto je shematski zatvoren, strogo rimovan, krut. On guši ljepotu jezika i prirodnost izričaja. Iako su mnogi naši književnici upotrebljavali stih s takvim ritmom, Pavletiću nedostaje ona prava, spontana ljepota jezika kojoj se divimo od Marulićeve *Judite* do naših dana. Oblik guši njegov istinski osjećaj i sprečava umjetnički doživljaj, iako je formalno besprijekoran, dapače uzoran. Pavletićev stih, gledano u cjelini, nije originalan, nije prepoznatljiv, nije »njegov«. U tom stihu prepoznajemo i Šenou, i Preradovića, i Markovića, ali on nikada nije dostigao lepršavost, lakoću i prirodnost istinske poezije kakvu doživljavamo kod pravoga pjesnika.

Što onda ostaje od Pavletićevih pjesničkih pripovijesti? Dragutin Prohaska, pišući svoj *Pregled savremene hrvatsko–srpske književnosti*, kaže: »Nijedan ep nije ocijenjen, nijedna drama nije prikazana, Pavletić dakle nije zainteresovao čitaoce ni kritiku. Pjevati pod dojmom narodne pjesme s državno-pravnom ideologijom, patriotskom, starčevićanskom, bijaše običaj 80-tih godina, ali ne više s frazeologijom narodne pjesme.«¹⁸

Ipak, Prohaskine su ocjene prestroge, on uzima u obzir samo jednu stranu Pavletićevih stihova zanemarujući u svojoj ocjeni i neke druge kriterije osim estetskih, koji sigurno moraju biti u prvom planu. Pavletić je naime po čitavom svom radu pa tako i po svojim pjesničkim pripovijestima svjedok jednoga vremena i svih njegovih prelamanja, a osobito političkog duha toga vremena. Teško da bi mu se djela u tolikom broju objavljivala po raznim hrvatskim časopisima da nije imao svoju čitalačku publiku, da nije bio čitan i voljen. Naravno, mislimo na određen krug čitatelja, okrenut tradiciji, zarobljen tematikom i oblicima koji danas više nikoga ne privlače. Pavletić je predstavnik staroga, ali se u analizi književnosti onoga vremena ne može mimoći. Čine mu stoga nepravdu pisci pregledā i povijesti hrvatske književnosti koji ga ne spominju ili ga spominju samo u nekoliko riječi.

Pavletićeve su pjesničke pripovijesti, unatoč svim svojim slabostima, dio hrvatske književne baštine, one su odraz duha jednoga vremena koji je godinama dominirao hrvatskom književnošću i dao joj svojevrsan pečat.

Bilješke

- 1 Vienac, Zagreb, 21/1889, br. 3, str. 34–37.
- 2 Prosvjeta, Zagreb, 1/1893, br. 19–22.
- 3 Vienac, Zagreb, 26/1894, br. 36–38.
- 4 Vienac, Zagreb, 27/1895, br. 47–49.
- 5 Prosvjeta, Zagreb, 4/1896, br. 15.
- 6 Vienac, Zagreb, 28/1896, br. 20–25.
- 7 Novi viek, Zagreb, 4/1899, br. 1–3.
- 8 Pobratim, Zagreb, 12/1901/2, br. 3–5.
- 9 Dr. David Bogdanović, Pregled književnosti hrvatske i srpske, knj. 2, dio 2, Zagreb, str. 905.
- 10 Miroslav Šicel, Povijest hrvatske književnosti, knj. 5, Zagreb, 1978, str. 306.
- 11 Sudbina Mladena bana, Vienac, br. 25, str. 391.
- 12 Isto, Vienac, br. 20, str. 307.
- 13 Isto, Vienac, br. 22, str. 338.
- 14 Katarina Zrinska na umoru, Vienac, br. 38, str. 601.
- 15 Ivaniš ban na stratištu, Vienac, br. 48, str. 775.
- 16 Sudbina Mladena bana, Vienac, br. 20, str. 305.
- 17 Petre-Škreb, Uvod u književnost, Zagreb, 1961, str. 321.
- 18 Dragutin Prohaska, Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti, Zagreb, 1921, str. 112.

Zusammenfassung

Dichterische Erzählungen von Krsto Pavletić

Zlata Derossi

Krsto Pavletić ist einer der schöpferischen kroatischen Schriftsteller gegen Ende des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts. Er ist an Senj gebunden, da er in dieser Stadt als Professor des Senjers Gymnasiums diente.

Seine dichterischen Erzählungen veröffentlichte er unter dem Pseudonym P(avle) Krstinić, zur Zeit der Kämpfe zwischen den sgn. »Jungen« und »Alten«, und gehörte mit seinem literarischen Werk zu den »Alten«.

Die Thematik seiner dichterischen Erzählungen schöpfte er am meisten aus der Quelle der kroatischen Geschichte. Seine Helden waren tragische Persönlichkeiten, die um die Freiheit kämpften, sie wurden körperlich besiegt, aber ihr Opfer war nie vergebens.

Krsto Pavičić schrieb unter dem Einfluß des Volksliedes und der bekannten kroatischen und europäischen Dichter des 19. Jahrhunderts. Sein Werk ist der Zeuge einer Zeit und verdient bearbeitet und analysiert zu werden.